ПОКРЕТИ ОТПОРА У ЕВРОПИ

УЗ 30-ГОДИШЊИЦУ ПОБЕДЕ НАД ФАШИЗМОМ

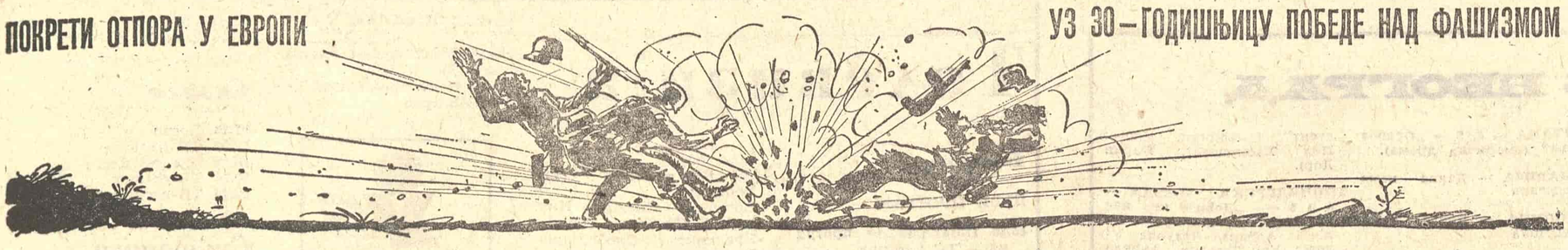

ОД ПОЈЕДИНАЦА И ГРУПА ДО ПОКРЕТА

Поред главних фронтова другог светског рата у поробљеној Европи од 1939. до 1945. деловале су групе и организације антифашиста и родољуба — најчешће с комунистима у првим редовима — који су својим акцијама против окупатора знатно допринеле победи антихитлеровске коалиције

(11)

Покрети отпора против фашистичких окупатора веома су значајна појава и компонента тока и крајњег исхода другог светског рата. Била је то, пре свега, манифестација националне свести поробљених народа који су тежили националном ослобођењу и независности, затим, међународна солидарност у моралном и материјалном погледу са жртвама агресије, најзад, ратни напор великих људских и материјалних потенцијала од не малог интереса за ствар антифашистичке коалиције.

Поред главних фронтова другог светског рата (совјетско-немачког и западног у Европи, затим у Азији и Африци, на острвима у Тихом океану), развијао се и играо све већу улогу за обе зараћене стране још недовољно изучен, познат и признат покрет отпора, у суштини ослободилачки и револуционарни покрет слободољубивог и прогресивног човечанства против фашистичке опасности, а за уређење света на основама поштовања националне независности и интегритета, равноправне сарадње међу малим и великим народима, као и мирољубиве коегзистенције.

Док су армије сила Осовине у почетку незадрживом снагом, грабиле према светском господству и док су многобројни војни стручњаци и државници били опседнути црним слутњама о коначном исходу рата, дотле су се у дубокој позадини, тамо где је „нови поредак“ покушавао да се наметне и консолидује, јављали најпре смели појединци и групе, касније све бројније масе родољуба и антифашиста, сливајући се у огромну армију добровољаца за слободу, потенцијал живе силе и средства од посебног значаја за однос снага, ток и исход другог светског рата.

РАЗЛИЧИТИ ИНТЕНЗИТЕТ И ДОМЕТ АКТИВНОСТИ

Мада су покрети отпора имали бројна заједничка својства у погледу организације и начина дејства, ипак се у свакој појединој земљи могу уочити неке посебности и карактеристике које се тичу путева и услова развоја, интензитета и домета антифашистичке активности. Узев у целини, покрети отпора су били у директној зависности од карактера другог светског рата, од општих и посебних околности у којима су они настајали и деловали. С обзиром на то да су Црвена армија и британско-америчке трупе везивали главне снаге фашистичког блока, то је на широким пространствима у позадини био омогућен размах антифашистичких оружаних формација и организација чије су деловање и укупан ефекат са све озбиљнијом пажњом пратили сви нивои командовања обе противничке стране. То што су организатори и носиоци оптора били непомирљиви патриоти и антифашисти, нарочито лево оријентисане снаге са комунистима у првим редовима, давало је одговарајући тон војним и политичким збивањима, гаранто вало масовност и виталност отпора и то утолико већу уколико су субјективне снаге биле боље организоване и ослоњене на подршку становништва. Стога се може рећи да су у датим условима покрети отпора по учешћу народних маса и њиховој распрострањености, по динамици и конкретним остварењима за сваку поједину земљу и за антифашистичку коалицију уопште, били у ствари снажан фактор друштвеног кретања напред.

ОД СЕПТЕМБРА 1939.

Супротно колаборационистима и онима који су чекали да на дати знак ступе у дејство, снима који су пропове дали да ће се у окршајима великих сила решити и судбина малих народа, па и онима који су скрштених руку очекивали да их ослободи Црвена армија, припадници покрета отпора у већини случајева следили су ону политичку линију која је обједињавала национални и интернационални интерес, људску и пролетерску солидарност са свим снагама које руше фашистички систем тираније и господства. Насупрот онима који су били збуњени и заплашени, неодлучни и колебљиви, комунисти Југославије, на пример, држали су се девизе да се „овог пута не ради више о томе да је боље стојећи умрети него клечећи живети“, већ да се овог пута „ради о томе да је боље стојећи се борити, него клечећи умрети“.

Покрети отпора појавили су се септембра 1939, с нападом хитлеровске Немачке на Пољску и угасили се с последњим пуцњима другог светског рата, па би се унутар тих оквира могла узети следећа периодизација развоја отпора: Први период, од 1. септембра 1939. до агресије Немачке на СССР, 22. јуна 1941. други период, од 22. јуна 1941. до отварања другог фронта у Европи, 6. јуна 1944. с напоменом да би у овом делу тока другог светског рата требало уочити низ крупнијих војних и политичких догађаја који су значајно утицали на развој покрета отпора уопште, као: московска битка, децембра 1941. или крах доктрине „муњевитог рата“, стаљинградска битка крајем 1942. и почетком 1943. или дефинитивно прелажење стратегијске иницијативе из руку сила Осовине у руке савезника, капитулација фашистичке Италије, итд; трећи период, од 6. јуна 1944. до завршетка другог светског рата, маја 1945 (у Европи), односно септембра 1945 (у Азији).

АКЦИЈА НОРВЕШКИХ РОДОЉУБА: „Фабрика „тешке воде“ у пламену 1943. године

Победе савезника крајем 1942. означавале су такође коначан крах армија фашистичких сила на тлу Африке. Нешто раније, августа, 1942. оружане снаге САД припремале су се за противофанзиву на Далеком истоку. Најзад, ратни савез САД, СССР и Велике Британије, утемељен 1. јануара 1942. јачао је борбено расположење припадника покрета отпора, отварао перспективе и представљао широку основицу окупљања свих прогресивних снага за сламање фашистичке опасности и окончање другог светског рата.

РАЗЛИЧИТИ ОБЛИЦИ ОТПОРА

С обзиром на расистичку теорију и праксу фашистичких поробљивача који су свуда спроводили сурове методе владавине, геноцид, масовно уништавање и пљачку материјалних добара, окупираним народима није ништа друго преостајало до да се свим расположивим средствима боре за своју егзистенцију.

Облици отпора били су веома различити, почев од пасивне резистенције до ослободилачких ратова. Иако је оружани вид отпора био најсложенији (у погледу организације и вођења, потхрањивања живом силом и ратном опремом, итд.), али и најефикаснији, ипак се не би смели потцењивати они, наоко, мање важни и „споредни“ начини противљења окупаторима: демонстрације и штрајкови, умножавање и растурање илегалне штампе и литературе, исписивање антифашистичких парола и симбола, сакривање оружја и муниције, прикупљање добровољних прилога у новцу, животним намирницама и др., спаљивање архиве и непријатељске штампе, неодазивање на мобилизацијске позиве, избегавање да се иде на рад, одустајање с посла, успорена или задржавајућа производња у пољопривреди и индустрији, бојкот окупаторских свечаности, прихват дезертера из фашистичких јединица, збрињавање рањених и болесних припадника покрета отпора, савезничких пилота и падобранаца, ослобађање из затвора и логора ухваћених бораца или сарадника покрета отпора, итсл.

ТАКТИКА ОРИГИНАЛНИХ РЕШЕЊА

Далеко рискантнији и тежи облици отпора, који су уједно окупаторима наносили веће штете, били су: саботаже и диверзије, ликвидације окупаторских функционера и денунцијаната, паљење складишта муниције и ратне опреме, уништавања гаража, рушење мостова и пропуста, дизање у ваздух железничких композиција, спаљивање жетве и пољопривредних машина, прикупљање и достављање обавештајних података о непријатељу, разоружање мањих непријатељских посада, организовани рад унутар окупационих установа, постављање заседа колонама непријатеља у покрету, извођење изненадних препада на посаде непријатеља ради узнемиравања и изнуравања, а понекад и ради везивања снага непријатеља док се изводи напад на важнији објекат, односно у циљу лакшег одлепљивања и пребацивања на нове положаје. Изненађење је примењивано по правилу свуда, јер се тиме с минималним губицима постизао највећи војно-политички, морално-психолошки и материјални ефекат. Управо због тога борци покрета отпора спроводили су тактику оригиналних замисли и решења, поступајући најчешће супротно школским нормама и правилским одредбама. Недостатак артиљерије, авијације, инжињеријских средстава итд. надомештано је лукавствима, инфилтрацијама, смелим упадима преурушених илегалаца и бораца покрета отпора у упоришта непријатеља.

(Наставиће се)

КАЛЕНДАР ДОГАЂАЈА

12. ЈУН

Малта, 1789. — Француска армија је заузела острво Малту.

Праг, 1848. — Против хабсбуршког апсолутизма избио је велики устанак чешког народа. Био је то најважнији догађај за време револуције у Чешкој и врхунац револуционарног покрета. Прашки устанак, који је војска угушила, високо су оценили Маркс и Енгелс.

Лондон, 1891. — Британија и Португалија потписале су конвенцију о подели интересних сфера северно и јужно од реке Замбези у Африци. Њасаленд, данас независна држава Малави, постала је британски протекторат.

Београд, 1927. — Почео је петодневни. Први конгрес независних синдиката, који је, упркос отпору десних опортуниста, утврдио револуционарну линију синдиката. На конгресу су донесене и одлуке о тактици јединственог фронта, о организовању синдиката на принципу индустријских савеза и секција, о преношењу тежишта синдикалног рада на велика предузећа главних индустријских грана. Такође је одлучено да се оснује Савез просветних, уметничких, културних и спортских група.

Лондон, 1941. — Представници британске владе, слободне Француске, избегличких влада Холандије, Белгије, Луксембурга, Норвешке, Чехословачке, Грчке, Пољске и Југославије потписали су у Лондону декларацију о међусавезничкој помоћи у борби против агресора.

Јужна Африка, 1964. — Лидер афричког Националног конгреса Нелсон Мендела и још седморица истакнутих руководилаца Афричког ослободилачког покрета против расистичког режима у Јужној Африци, осуђени су на доживотну робију, на познатом „ривонија процесу“.

Сутјеска, 1943. — Делови немачке 118. дивизије извршили су снажан удар на десни бок наше Треће дивизије под командом Саве Ковачевића. Преморена и прорећена, оптерећена болницом и рањеницима, дивизија је била окружена са свих страна и изложена дејству немачке артиљерије и авијације. Кад су Немци избили на Драгош Седло, борба се водила за свако дрво, али је до мрака непријатељ одбачен ка селу Попов Мост. У зору 13. јуна јединице Треће дивизије прешле су Сутјеску и избиле на Тјентиште, где су их сачекали немачки одреди и поново отворили снажну ватру.

Планина Живањ, 1942. — У борби против италијанских и четничких снага на планини Живњу погинуо је први народни херој Југославије Петар Лековић, заменик команданта првог батаљона Друге пролетерске бригаде. У редове КПЈ Лековић је ступио убрзо после првог светског рата и као члан Среског комитета за Ужичку Пожегу истакао се радом у веома тешким условима политичке борбе против владајућих режима. Од септембра 1941. године са своја три сина ступио је у НОБ и за своје подвиге већ фебруара 1942. проглашен за народног хероја.

ПРВИ НАРОДНИ ХЕРОЈ ЈУГОСЛАВИЈЕ: Петар Лековић

Вашингтон, 1973. — Објављено је саопштење да су Ле Дук То и Хенри Кисинџер постигли споразум о примени клаузула основног споразума о Вијетнаму, који је потписан 27. јануара исте године у Паризу.

Париз, 1968. — Влада генерала де Гола забранила је одржавање демонстрација због тешких студентских мајских нереда у француској престоници.

ТАЈНИ РАТ ЗА ЕВРОПУ

БАНКЕТ ПОВОДОМ ПОБЕДЕ

Како је шеф обавештајне службе при Ајзенхауеровом штабу Кенет Стронг описао борбе вођене на тлу Немачке 1945. и припреме које су довеле до капитулације Трећег Рајха

(12)

Нисам разговарао с Кајтелом од свог боравка у Немачкој уочи рата. Тог јутра сам га подсетио да смо се последњи пут срели на ручку који је приредио енглески амбасадор. Кајтел се тога сећао. Рекао ми је како смо том приликом упоређивали немачког војника из 1914. и 1939. године и како је он изјавио да је војник нове Немачке боље припремљен и способнији да поднесе тегобе новог рата. И поред околности у којима се нашао, Кајтел се понашао према мени љубазно, али кад је ушао у салу с моноклом и маршалском палицом, његов арогантан изглед изазвао је упадљиво неповољан утисак. Ипак, нисам могао да се не дивим његовом спокојству и осећају ауторитета. Плашио сам се да ће прехтети да испали себи метак у главу, него да буде протагониста безусловне капитулације. Напротив, било је очигледно да је Кајтел сматрао за своју дужност да иде до краја и да прими на себе тешке и горке последице пораза. Многи високи немачки официри су га мрзели и критиковали због његових блиских веза с Хитлером, али ако је Немцима на дан капитулације био потребан неки свечан кип, нису могли пронаћи гордију и истовремено репрезентативнију личност од Кајтела.

ПУТ БЕЗ ПОВРАТКА: Последња улога Кајтела била је потписивање капитулације. Убрзо после тога доспео је пред међународни суд у Нирнбергу

ПОТПИСИВАЊЕ КАПИТУЛАЦИЈЕ У БЕРЛИНУ

Жуков је упитао Немце јесу ли спремни и вољни да потпишу капитулацију. Затим је Тедер устао и својим спокојним гласом упитао да ли прихватају услове капитулације изложене у документу који држи у руци. Кајтел је одговорио једним звонким „Ја!“. Непријатељским генералима су уручене копије документа преведене на три језика. Кајтел је пажљиво испитивао документ. Наједном је подигао поглед и приметио како је било обећано да ниједан Немац неће бити кажњен за кршење примирја у току првих дванаест часова капитулације. Захтевао је да се то унесе у документ.

Међутим, после кратке дискусије задовољио се усменим обећањем маршала Жукова. Затим је Кајтел позван да потпише документ. Без оклевања и брзим покретима ставио је свој потпис на неколико копија које су стављене пред њега. Јодл је у Ремсу потписао капитулацију достојанствено и коректно; Кајтел је у Берлину потписао испољавајући најарогантнији презир према непријатељу који је окупирао немачку престоницу.

После њега су потписали фон Фридебург и Штумпф. Према раније постигнутом договору Жуков и Тедер су потписали као савезнички представници, а Спак и де Тасињи као сведоци.

Било је неколико минута пре поноћи кад је маршал Жуков одједном изјавио да је седница завршена. Кајтел је подигао своју маршалску палицу у знак поздрава, окренуо се на петама, и у најдубљој тишини, праћен својим сународницима, напустио салу. По други пут сам учествовао у акту потписивања капитулације и још једном сам размишљао о трагичној узалудности рата. Мислећи на те две церемоније осећао сам дубоку одвратност. Пред очима су ми биле несреће и рушевине у току последњих година, и овај ритуал ми се чинио као пониженје не само за побеђене, него и за победиоце.

На ручку који је маршал Жуков приредио да би се прославило потписивање немачке капитулације, седео сам поред генерала Џона Дина, шефа америчке војне мисије у Москви, док је с моје друге стране био совјетски генерал који је командовао артиљеријским јединицама у борбама за Стаљинград. Пошто нисам знао руски, готово непрекидно сам разговарао с Дином, који ми је пренео запрепашћеност Руса кад су видели последице наших бомбардовања. Наравно, били су и раније о томе обавештавани, али тек сада су могли својим очима да се увере какве су разорне последице изазване. Штавише, вероватно их је та чињеница после рата навела да створе ударну снагу стратегијских бомбардера.

Банкет, који је почео у пола два ујутру, био је доиста раскошан, мада су столњаци били прилично дотрајали и на неким местима закрпљени. Вино и храна донети су из Русије, али како су наши савезници у томе успели, остало је за мене тајна. Било како било, та прилика ме је натерала да се још више зачудим и задивим њиховим организаторским способностима. Одржан је низ здравица. Прва је била у здравље Стаљина, после чега је Жуков подигао чашу да би наздравио Ајзенхауеру.

Данас, када нам је познато до каквог је заокрета дошло у каснијим совјетско-америчким односима, интересантно је сетити се како је та здравица била формулисана. Жуков је рекао:

— Подухват генерала Ајзенхауера био је један од најблиставијих у нашем времену. Његове велике офанзиве на западу биле су ми од велике користи. Подижем ову чашу за највећег војног стратега нашег времена.

Вишински је одржао дугачак, компликован говор, прекидан многим здравицама. Било их је у здравље Черчила, Трумана и других, али Жуков, Тедер, Спак и Латр де Тасињи нису ни најмање показивали да је алкохол неповољно на њих деловао. Био сам увек склон да верујем да су Руси склони пићу, али руски генерали који су седели око стола, изгледа да су сви били апстиненти. Испили су своје чаше само кад су пришли главном столу и кад је маршал Жуков подигао чашу у њихово здравље.

(Наставиће се)

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

БРОЈ: 7427

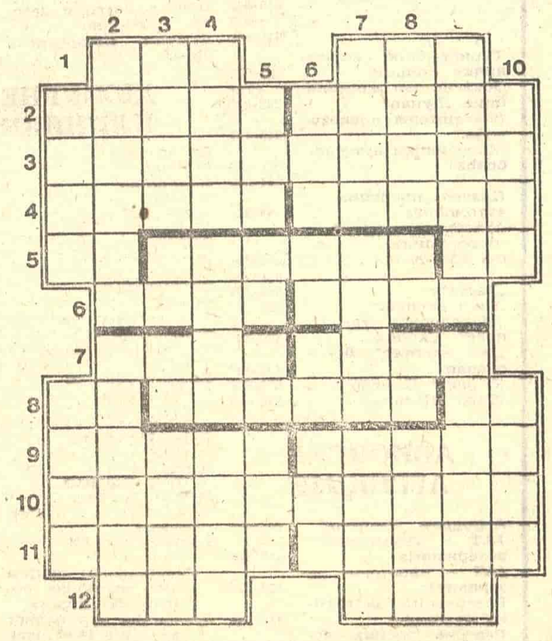

Водоравно: 1. Птица певачица — врста јелена; 2. Староседеоци у Пиринејима, највише их има у Шпанији — полуострво крај Дубровника, 3. Нормални развој; 4. Град у Египту — сточарско насеље у планини; 5. Ознака за аутомобиле из Сплита — председник Сенегала и познати афрички песник — предлог; 6. Дакле, према томе (лат) — наше женске име; 7 Узвик бола и туге — далматински поздрав; 8 Кратица за коњску снагу — крупно дрво — иницијали нашег балетског играча из Београда; 9. Индустријски град у Јапану — боја; 10. Место у Македонији, на планини Бистри; 11. Дувачки музички инструменти — делокруг; 12. Кратица за египатску организацију Арапску социјалистичку унију — биљка љутог корена.

Усправно: 1. Врста коже — врста пиштоља; 2. Један спорт — град у Етиопији; 3. Рибарски прибор — хемијски знак за стронцијум — кратица за војну пошту — обичај; 4. Збир поена — једнак — забрањена тема; 5. Француски књижевник („Јадници“) — узвик — лична заменица — река у Швајцарској; 6. Медикамент — хемијски знак за галијум — коњ — предлог; 7. Река у Босни — прилошка одредба за време — планина у Далмацији; 8. Поново — иницијали народног хероја и политичког радника, по њему носи име велика загребачка фабрика — река у Аустрији — главни град Тогоа; 9. Ручни бацач — валеријана; 10. Женско име — моменат.

РЕШЕЊЕ БРОЈА 7.426

Водоравно: 1. Старт — Облик; 2. Лава — ок — жанр; 3. Они — алат — идо; 4. ЈЈЗ (Јован Јовановић Змај) — Лена — цис; 5. Зуави — арија; 6. Ог — Ман — Лаб — Ау; 7. НС — Феб — оста — Сд; 8. Атича — нокти; 9. Трс — оран — рум; 10. Рат — сума — АПА; 11. Свој — то — Ибар; 12. Такси — Азања.

Усправно: 1. Слој — зона — Трст; 2. Тајјуг — страва; 3. Авиза — МФ (Мајкл Фарадеј) — исток; 4. Ра — алва — Енос — ЈС (Јован Скерлић); 5. Т — олеин — барут — и; 6. О — канал — онамо — а; 7. БЖ (Бранко Жежељ) — Тара — Сона — из; 8. Лаици — Ба — краба; 9. Индија — ступањ; 10. Крос — ауди — Мара.